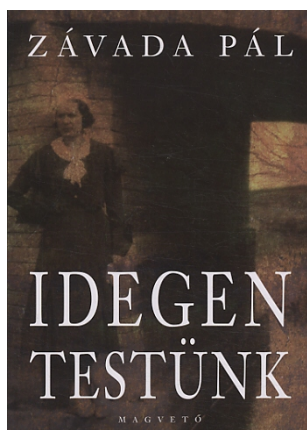

Egymást keresztező sorsok

ZÁVADA PÁL: IDEGEN TESTÜNK

Magvető Kiadó
Budapest, 2008
391 oldal, 2 990 Ft

Závada Pál legújabb, sorban a negyedik regénye a fülszöveg szerint „talán a legmegrázóbb Závada-regény. Közelről érint, provokál.” De hogy valóban képes-e provokálni, vitára ingerelni a szöveg, arról maga a szerző, több interjúban is igen negatívan nyilatkozik. Bár az *Idegen testünk* által felvetett problémák, elsősorban az antiszemitizmus és az idegengyűlölet napjainkban is rendkívül aktuális kérdések, úgy tűnik, hogy a szépirodalom már nem képes vita-indító szerepet betölteni. Az, hogy a regény nem volt képes az elvárt módon – és az egyébként benne rejlő potenciál segítségével – vitára, párbeszédre készíteni, és véleményformáló erővé válni, az a szépirodalom perifériára szorulásának köszönhető és nem a szöveg hiányossága. Mert azt egyértelműen kijelenthetjük, hogy az *Idegen testünk* (2008) jó regény, és rendkívül provokatív (is lehetne).

A szöveg egyértelműen a legutóbbi, *A fényképész utókor* (2004) címet viselő műhöz áll a legközelebb, témáját és elbeszélésmódját tekintve egyaránt. Míg a *Jadwiga párnája* (1997) és a *Milota* (2000) című regényeket egyaránt a címszereplő személye strukturalja, fogja össze, addig *A fényképészben* egy fotográfia köré épül a cselekmény, az *Idegen testünk* esetében pedig egy Fővám téri lakásban szerveződött összejövétel gyűjti maga köré az eseményeket. A második bécsi döntés idején, 1940-ben gyűlik össze és bővül egyre nagyobb a társaság Weiner Janka fényképész lakásán (köztük van az előző regényben megismert falukutató és miniszter Dohányos László is, ezzel is folytatva azt a hagyományt, mely szerint a Závada-regényeket kivétel nélkül összeköti egy vagy több „vándorló” szereplő). Az itt jelen levő figurák élettörténetei, kapcsolatai, politikai nézetei és vitái és az ezek háttérben megjelenő történelmi események teszik ki voltaképpen a regény egészét. Az író ismét a huszadik század történelme érdekli, de a vidék helyett most a fővárost választja helyszínül, a békés megyei tót nemzetiségűek helyett most inkább a svábok és a zsidók helyzetére fókuszál.

A regény kezdőlapjain a második bécsi döntés hatására örömmámorban úszó Kolozsvár jelenik meg, ahol megismerkedhetünk két fontos szereplővel: az alezredesi rangban álló, befolyásos Flamm Imrével, és kevésbé sikeres újságíró unokatestvérével, Urbán Vincével. Ezek után a német származású faiparos Flamm család története tárul elénk, részletesen bemutatva a családtagokat. Ekkor még akár családregegyként is olvashatnánk a szöveget, de később egészen nyilvánvalóvá válik, hogy a családtörténeti dimenzióknál sokkal

erőteljesebb a történelmi és eszmetörténeti irányultság. Bár a sokszereplős regényben a figurák nagy része a már említett Flammok és a kikeresztelkedett zsidó Weinerek közül kerül ki, mégsem annyira a családok, a különböző generációk története a domináns, sokkal inkább a családtagok politikai orientációja, nézeteik esetleges különbségei.

A Weiner Jankánál jórészt véletlenszerűen verbuválódott társaság estéje az a talapat, amin a struktúra áll, ez az az este, melyhez a történet(ek) minduntalan visszakanyarodnak, illetve amelyből az előreutalások kiindulnak. A sajátos időkezelés, az idősíkok állandó váltakozása ezzel az ötlettel válik áttekinthetővé, koncentrikusan szervezetté. 1940-ből ugyanis egészen a húszas évekig is visszakalandoznak egyes történetek, míg a másik irányba, a második világháborút követő néhány évig, a párizsi békeszerződésig történnek előreutalások. A különböző időpontokban és különböző helyszíneken játszódó események, a változatos figurákhoz kötődő cselekményszálak tehát Weiner Janka „estélyén” keresztül kapcsolódnak össze, hogy együttesen alkossanak képet a huszadik század középső harmadának legfontosabb történéseiről, és ezen történések legfontosabb interpretációiról.

Nagyon fontos kiemelni, hogy Závada nem csupán a történelmi eseményeket mutatja be, hanem pontos képet igyekszik nyújtani az ezek háttérében álló eszmékről, ideológiákról is. Ezek bemutatása során a regényíró mellett a szigorú és alapos szociológus is előbukkan, ugyanis nyilvánvaló, hogy a különböző politikai beállítódások színreviteléhez nem kevés forrást ismert meg, hívott segítségül. (A bemutatni kívánt periódus alapos ismerete és a hitelességre törekvő ábrázolás a történelem mint fikció, illetve ennek fonákja, az irodalom és a realitás kérdését is felveti.) A regény hősei különböző politikai álláspontokat képviselnek, melyeket a Jankánál töltött estén ütköztetnek egymással, s melyek életük alakulására is nagy hatással vannak. A szereplők szerencsére nem pusztán szócsövek, egy-egy ideológia képviselői, hanem többé-kevésbé alaposan kidolgozott, hitelesen motivált alakok, hús-vér, vonzalmakkal, érzésekkel is rendelkező személyek. A legfontosabbak közülük a Weiner-család testvérei, a kommunista Jakab, a református lelkész Ottó, valamint a szabadelvű, liberális nézeteket valló Janka, a zsidó munkaszolgálatos Gábor Dezső és felesége Emma (aki nem melleleg Janka unokanővére), a Flammok leg-sikeresebbje, Imre, aki a második bécsi döntés idején alezredesi pozícióban áll, öccse, a nyilaskeresztessé váló Johannka, a már említett unokatestvér Urbán Vince, a falukutató és későbbi miniszter Dohányos László, az író Futár Endre, Janka egykori vőlegénye, Raposka Károly. Ezek a hősök Janka bablevese fölött és a Fővám téri lakás hatalmas erkélyén vitatják meg egymással a korabeli politika lépéseit, alakulását, többek között a zsidótörvényeket, a bécsi döntést, Teleki Pál idegösszeomlását. A történelem eseményei tehát a különböző nézőpontok segítségével, különféle értelmezésekkel jelenítődnek meg. A döntéseknek vagy történésnek így megismerhetjük színét és visszáját, a különböző eszmék felől létrehozható interpretációit. Az est folyamán kibontakozó vitá(k)nak nemcsak a politika a tétje, hanem Weiner Janka is, akinek Urbán, Flamm Imre, Johannka, Raposka és végül még Dohányos László is imponálni akar: „Flórián széket húz oda magának, és úgy emeli középre, hogy Dohányosnak odébb kelljen lépnie. Ám ahogy ekkor a mögötte önkéntelenül is vele mozduló Jankát pillantja meg, Imre megérti, hogy a pesti flaszternek ezzel a hódító parasztvezérével szemben most higgadtan és visszafogottan kell fölényben maradnia, vagyis össze kell szednie magát.” Az eszmék mögött tehát a testiség, a szexualitás is meghúzódik, mint fontos, ha nem a legfontosabb motiváló erő. A viták, a nézetek

ütközése során azonban előfordul, hogy egy-egy hozzászólás túlságosan hosszúra nyúlik, az élőbeszédre egyáltalán nem jellemző jegyeket vesz fel, így némiképp kilóg a regény szövetéből, a társalgás menetét, ütemét ismerve hiteltelenné válik. Ilyenkor ezek a „nagymonológok” ugyan rendkívül szabatosan és szépen összefoglalják egy világlátás, politikai vélemény lényegét, de túlságosan modorosnak, kimódoltnak, dramaturgiaiilag indokolatlannak tűnnek, sőt sokszor az olvasót is túlterhelik. Závada valószínűleg arra törekedett, hogy az általa bemutatni kívánt álláspontokat alaposan és részletesen kifejtse, de ez sajnos néha megakasztja, követhetlenné teszi a szöveget. Egy rövidebb példa erre, mikor a regény egyik legellentmondásosabb figurája, Flamm Johannka kezd beszámolóba, melyben talán túl sok az adat ahhoz, hogy elhiggyük, ez egy valódi társalgásban is elhangzhatna: „...akinek idézett cikkében volt szerencséje rámutatni, hogy ennek a németellenes röpiratnak a szerzője saját magát leplezi le, amikor helyenként szó szerint veszi át bizonyos Fritz Sternberg adatait, aki korábban a Berliner Tagesblatt gazdasági rovatát vezette, míg '34-ben meg nem szökött Berlinből, s azóta nem egyéb, mint egy kis párizsi zsidó emigráns, aki valójában Münzerbergnek, a hírhedt kommunista vezérnek a szekundánsa és szócsöve, és aki a cipőgyáros Neumann révén Lajos Iván zsidó-emigráns kapcsolatát testesíti meg.” Az ehhez hasonló szöveghelyek azonban nem gyakoriak, így az *Idegen testünk* még ezekkel együtt is igen olvasmányos regény marad.

Olvasmányos annak, aki hamar belerázódik a narráció módjába és nem próbálja meg folyton azonosítani, ki lehet az, aki beszél. A folyamatosan változó elbeszélő(k) ugyanis mindig más(ok). A *fényképész utókorában* már megismert elbeszéléstechnika bonyolódik tovább, a hol egyes szám első, hol többes szám első személyben megszólaló narrátorok ugyanis mindig mások: hol szemtanúk, hol osztálytársak, hol barátok, hol az utcán nézelődő emberek. A nézőpont és a hang tehát nem fixált, nem tartozik egyetlen konkrét személyhez. Az elbeszélők ráadásul néhol olyan sebesen váltakoznak, hogy akár egyetlen mondaton belül is cserélődhetnek: „Janka most fölül hirtelen az ágyban, fülel, föl pattan, és kidugja fejét az erkélyajtón – zúgás és dörgés hallatszik, bombázás kezdődik. Csöppet sem zavartatva magát kísétál a teraszra, a föl villanásokat bámulja, távolabb bombák csapódnak be ijesztő robajjal, Csepel és Budaörs felől pedig Sztalin-gyertyák fénylenek. Dohányos az asszony után siet, megőrült-e Janka, hogy idekint flangál légiveszély idején?!, s húzna befelé, de nem hagyom magam, sőt, a mellvédhez dőlve megkapaszkodom, mert ekkor közelebből dördülnék föl az előbbieknél erősebb robbanások, miközben a Mester utca irányából, az ipartelep felől nagy, vörös fény lobban, s a mind erősebb lángolás retentő félkörben von a sötét égálgára izzó glóriát.” A szövegfelépítés további érdekessége, hogy a párbeszédnek nincsenek kiemelve, idézőjelekkel elkülönítve, hanem függő beszédként a folyamatos szöveg részei, s ezen a különös módon még egy levelezés (Emma és Dezső szerelmes levélváltásai) is illeszkedik a szövegbe.

Végezetül érdemes lehet megvizsgálni, a különös, ellentmondást rejtő címet. Az idegen testünk szószerkezet már önmagában paradoxon, hiszen hogyan lehet idegen, ami a miénk? Az idegen melléknév és a birtokos személyjel együttes használata éppen erre az ellentmondásra játszik rá. Hogyan értelmezhető a cím a regény szövegének ismeretében? A már (a teljesség igénye nélkül) felsorolt, Janka lakásán vitatkozó figurák sok mindenben különböznek, de egy dologban azonosak: mindannyian „idegenek”, hiszen van közöttük zsidó, félzsidó, sváb nemzetiségű egyaránt. S noha valójában mindannyian magyarok,

mégis érzik különállóságukat, kirekesztettségüket. Értelmezhető tehát a nacionalizmus és a fajgyűlölet kérdésére fókuszálva úgy, hogy ők és a hozzájuk hasonlóak lennének az idegenek a nemzet testében vagy – kicsit másképp – az idegen test, melyet ki kell vessen az egészségesen működő szervezet. Részei is valaminek, ugyanakkor kirekesztettségük (még ha azt olykor csak ők maguk generálják) is nyilvánvaló – erre is utalhat az ellentmondás. Ehhez némiképp kapcsolódik a másik értelmezés, mely a már említett és a könyvben szintén hangsúlyos (ráadásul a politikummal összefüggő) testiség felé nyithat kaput. A különböző nézeteket valló férfiak ugyanis végül egy testben egyesülnek, vagy legalábbis egyesüléneek, és ő is lehet az idegen testük. Weiner Janka – aki nemcsak az általa előkészített vascorával, hanem testével is egyfajta centrális pozícióban helyezkedik el –, a nő, aki voltképpen mindenkitől idegen: azoktól is, akik megkaphatják, és azoktól is, aki nem.

Az *Idegen testünk* sok szempontból és alaposan mutatja be választott témáját, a huszadik század közepének történetét, úgy, hogy ezalatt érdekes figurákkal és élettörténetekkel ismerteti meg olvasóját, a Závadától megszokott (de mindig másképpen megvalósuló) szokatlan időkezeléssel és narrációval, de rendkívül lendületesen és élvezetes stílusban.

Kolozsi Orsolya

